सार्वजनिक सुनुवाई सञ्चालन कार्यविधि, २०७३

प्रस्तावनाः सशस्त्र द्वन्द्वका क्रममा भएका मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन सम्बन्धी घटना र त्यस्तो घटनामा संलग्न व्यक्तिहरुको वारेमा सत्य अन्वेषण तथा छानविन गरी वास्तविक तथ्य जनसमक्ष ल्याउन, समाजमा मेलमिलाप गराई पारस्परिक सदभाव तथा सहिष्णुताको भावना अभिबृध्दि गर्दै दिगो शान्ति र मेलमिलापको वातावरण निर्माण गर्न, सो घटनावाट पीडितलाई परिपूरण र त्यस्तो अराधमा संलग्नलाई कानूनी कारवाहीको लागि सिफारिस गर्न गठीत सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोगले ऐन, नियमावली बमोजिम गर्ने सार्वजनिक सुनुवाईको कार्यलाई सरल, व्यवस्थित र एकरुपता कायम गर्न सार्वजनिक सूनुवाई सम्बन्धी कार्यविधि बनाउन वाञ्छनीय भएकोले,

सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग नियमावली, २०७२ को नियम ४६ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी आयोगले देहाय बमोजिमको सार्वजनिक सुनुवाई सञ्चालन कार्यविधि जारी गरेको छ ।

परिच्छेद एक
प्रारम्भिक

१. नाम र प्रारम्भः (१) यो कार्यविधिको नाम **"सार्वजनिक सुनुवाई सञ्चालन कार्यविधि, २०७३"** रहेको छ ।

(२) यो कार्यविधि आयोगले स्वीकृत गरेको मिति देखि प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषाः विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा,-

(क) "“ऐन" भन्नाले वेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानविन, सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग ऐन, २०७१ सम्झनुपर्छ ।

(ख) "नियमावली" भन्नाले सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग नियमावली, २०७२ सम्झनुपर्छ ।

(ग) "आयोग" भन्नाले सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग सम्झनुपर्छ ।

(घ) "निर्देशिका" भन्नाले सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग छानविन निर्देशिका, २०७३ सम्झनुपर्छ ।

(ङ) "कार्यविधि" भन्नाले सार्वजनिक सुनुवाई सञ्चालन कार्यविधि, २०७३ सम्झनुपर्छ ।

(च) "समिति" भन्नाले कार्यविधिको दफा ७ बमोजिम गठित सुनुवाई समिति सम्झनुपर्छ ।

(छ) "सार्वजनिक सुनुवाई" भन्नाले आयोगले कुनै घटनाको छानविन गर्ने सम्बन्धमा सत्यतथ्य पत्ता लगाउने, परिपूरण वा क्षेतिपूर्ति उपलब्ध गराउने लगायत आयोगले उपयुक्त ठानेका अन्य विषयमा यस कार्यविधि बमोजिम गर्ने सुनुवाईलाई सम्झनुपर्छ ।

(ज) “अन्य अधिकारी” भन्नाले सार्वजनिक सुनुवाईको कार्यमा आयोगका तर्फवाट संलग्न हुने व्यक्तिलाई सम्झनुपर्छ ।

परिच्छेद—२

सार्वजनिक सुनवाइ र यस सम्बन्धी मापदण्ड

३. **सार्वजनिक सुनवाई गर्नेः** (१) आयोगको क्षेत्राधिकार भित्र पर्ने मानव आधिकारको गम्भिर उल्लङ्घन सम्बन्धी घटनामा उजूरीको छानविन सम्बन्धी अन्य प्रक्रियावाट सत्य तथ्य स्थापित हुन नसकेका देहायको अवस्थामा आयोगले यस कार्यविधि बमोजिम सार्वजनिक सुनुवाई गर्न सक्नेछः-

(क) उजूरीमा उल्लिखित घटना यकिन गर्न,

(ख) मानव अधिकारको गम्भिर उल्लङ्घन सम्बन्धी घटनाका पीडक पहिचान गर्न,

(ग) पीडितलाई उपलब्ध गराउने परिपूरण वा क्षतिपूर्तिको परिमाण वा प्रकृतिको उपयुक्तता यकीन गर्न,

(घ) समाजमा दिगो शान्ति, पारस्परिक सद्भाव तथा सहिष्णुताको भावना अभिवृद्धिका लागि उपयुक्त वातावरण निर्माण गर्न,

(ङ) सशस्त्र द्वन्द्वका अन्तरनिहित कारण पत्ता लगाई भविष्यमा यस्ता घटना दोहोरिन नदिने उपायका सम्बन्धमा सर्वसाधारणको सुझाव लिन,

(च) आयोगले उपयुक्त ठानेको अन्य विषय ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सार्वजनिक सुनुवाई गर्दा सुनुवाई गर्ने विषय, उपयुक्त स्थान, मिति र समयको निर्धारण समेत गर्नु पर्नेछ ।

४. **सार्वजनिक सुनुवाई सम्बन्धी व्यवस्थाः** (१) आयोगवाट सार्वजनिक सुनुवाइ गर्दा देहाय बमोजिमको मापदण्डको अवलम्बन गर्नुपर्नेछः

(क) घटनाको सत्य तथ्य पत्ता लगाउने, परिपूरण वा क्षेतिपूर्ति उपलब्ध गराई समाजमा मेलमिलापको वातावरण निर्माण गर्ने तर्फ सुनुवाई केन्द्रित हुनुपर्ने,

(ख) खुला, स्वतन्त्र, भय रहित, निर्धक्क र व्यवस्थित रुपमा ईच्छुक सहभागीले सुनुवाईमा सरिक हुन पाउने,

(ग) सहभागीहरुलाई तथ्य र आधार सहित घटनाको यथार्थ तथ्य प्रस्तुतीका लागि प्रोत्साहन गर्ने,

(घ) सहभागीहरुको सुरक्षाको सुनिश्चितता गर्ने,

(ङ) अभिव्यक्त घटना विवरण, बयान तथा विचार सहभागि कै शब्दमा अभिलेखिकरण गर्ने,

(च) सम्बद्ध सरकारी तथा गैर सरकारी निकायसंग समन्वय र सहकार्य गर्ने,

(छ) आयोगका पदाधिकारी वा अन्य अधिकारीको घटनासंग सम्बन्ध भएमा त्यस्तो सुनुवाईमा संलग्न नहुने,

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा उल्लेख भएता पनि घटनाको प्रकृति, संवेदनशिलता र औचित्यलाई विचार गरी समितिले उपयुक्त ठह-याएका व्यक्तिमात्र सहभागि हुन पाउने गरी सार्वजनिक सुनुवाई गर्न बाधा पर्ने छैन ।

५. सार्वजनिक सुनुवाईमा सहभागिले पालना गर्नुपर्ने नियमः (१) सार्वजनिक सुनुवाईमा सहभागिहरुले देहाय बमोजिमको नियम पालना गर्नु पर्नेछः

(क) सम्बन्धित विषय र तथ्यमा केन्द्रित रहेर आफूले देखे, सुने वा थाहा पाएको व्यहोरा राख्नु पर्नेछ।

(ख) कसैले पनि एक-अर्का प्रति आरोप - प्रत्यारोप वा सवाल -जवाफ गर्नु हुदैन ।

(ग) सुनुवाई समितिद्वारा निर्धारित पालो र समय सिमाको अधिनमा रहेर आफ्नो विचार राख्नु पर्नेछ ।

(घ) सुनुवाईको श्रव्य \ दृश्य छायाङ्कन र टिपोट गर्ने कार्य सुनुवाई समितिवाट खटिएका व्यक्तिहरु वाहेक अरुले गर्न पाईने छैन।

(ङ) सुनुवाईलाई व्यवस्थित रुपमा सञ्चालन गर्न सवैले सहयोग पु-याउनु पर्नेछ ।

(च) सुनुवाई समितिवाट निर्धारण गरिएका नियमहरुको समेत पूर्णरुपमा पालना गर्नु पर्नेछ ।

(२) तोकिएका नियम पालना नगर्ने व्यक्तिलाई समितिले त्यसो नगर्न वा समारोह स्थलवाट बाहिर जान अनुरोध गर्नेछ ।

(३) सुनुवाई समितिको अनुरोधलाई वेवास्ता गरी प्रतिकूल आचरण गर्ने जो कोहीलाई स्थानिय प्रशासनको सहयोगमा सुनुवाई समारोह स्थलवाट बाहिर पठाईनेछ ।

(४) उपदफा (३) मा उल्लिखित कुराले प्रचलित कानून बमोजिम कसूर ठहरिने कार्य बापत कारवाही गर्न बाधा पर्नेछैन ।

६. सार्वजनिक सुनुवाईमा सहभागिताको लागि आह्वान गर्नेः (१) सुनुवाई हुने विषयवस्तु, कार्यक्रम स्थल, मिति र समय उल्लेख गरी सर्वसाधारणको जानकारीको निमित्त सुनुवाई हुनु भन्दा कम्तिमा तीन दिन अगावै सूचना जारी गर्नु पर्नेछ ।

(२) घटनाको प्रकृति, संवेदनशिलता र औचित्यलाई विचार गरी समितिले उपयुक्त ठह-याएका व्यक्तिमात्र सहभागि हुने गरी एउटै घटनाका वारेमा अलग-अलग सुनुवाईका लागि सूचना जारी गर्न सकिनेछ ।

(३) उपदफा (१) र (२) बमोजिम जारि गरिने सूचनाको माध्यम समितिले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम गरिने सार्वजनिक सुनुवाईमा असम्बन्धित व्यक्तिको सहभागितालाई सुनुवाई समितिले रोक लगाउन सक्नेछ ।

परिच्छेद—३

सार्वजनिक सुनुवाइ प्रक्रिया र यसको व्यवस्थापन

७. सुनुवाइ समितिको गठनः—(१) सार्वजनिक सुनुवाइ गर्नको लागि आयोगले सुनुवाइ गरिने प्रत्येक स्थानको लागि देहाय बमोजिमको कम्तिमा एक जना महिला रहने गरी पाँच सदस्यीय सुनुवाइ समिति गठन गर्नेछः

(क) आयोगबाट तोकिएका अध्यक्ष वा सदस्य - संयोजक

(ख) सम्बन्धित अनुसन्धान अधिकारीका संयोजक - सदस्य

(ग) संयोजकले तोकेका दुई जना विज्ञ - सदस्य

(घ) आयोगका कम्तिमा अधिकृत स्तरका कर्मचारी - सदस्य सचिव

८. <u>सार्वजनिक सुनुवाइ गर्नु पूर्वको तयारीः</u> (१) सार्वजनिक सुनुवाइ पुर्व, समितिले सुनुवाईको योजना तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम योजना तयार गर्नु भन्दा पहिले समितिले स्थानीय राजनीतिक दलका प्रतिनिधि, स्थानीय प्रशासन, नागरिक समाजका अगुवा, मानव अधिकारकर्मी, कानून व्यावसायी, द्वन्द्व तथा सङ्क्रमणकालिन न्यायको क्षेत्रमा काम गर्ने सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थाका प्रतिनिधिहरु, महिला अधिकारकर्मी, स्थानीय सञ्चारकर्मीहरूसंग समेत परामर्श गर्नु पर्नेछ |

(३) उपदफा (१) बमिजम तयार गरिने योजनामा निम्न विषयहरु समावेश गर्नुपर्नेछः

(क) सार्वजनिक सुनुवाई केन्द्रित हुनुपर्ने विषयवस्तु निर्धारण,

(ख) सुनुवाई स्थलको चयन र व्यवस्थापन,

(ग) सहभागिको निर्धारण,

(घ) सुरक्षा व्यवस्था,

(ङ) खानेपानी, प्राथमिक उपचार एवं मनोसामाजिक परामर्शको व्यवस्थाका साथै संभावित जोखिम र जोखिम न्यूनिनरणका उपाय,

(च) समितिले उपयुक्त ठानेका अन्य विषय ।

(४) समितिले सुनुवाई प्रक्रियामा सहभागी हुने व्यक्तिहरुको नाम संकलन, निर्धारीत समय र सुनुवाईका नियमहरुको वारेमा जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

(५) सुनुवाईमा कुनै सहभागीले लिखित रुपमा कुनै विचार अभिव्यक्त गर्न चाहेमा त्यस्तो मौका दिनुपर्नेछ ।

(६) समितिले सुनुवाई कार्यक्रममा सामान्यतया बालबालिका, असाध्य रोगी, अशक्त वृद्ध \ वृध्दालाई सहभागि गराउने छैन ।निजहरुको सहभागिता आवश्यक देखिए बालमनोविज्ञानबेत्ता/मनोसामाजिक परामर्शदाताको परामर्श अनुसार गर्नेछ ।

(७) समितिले सुनुवाईका सहभागीहरुसँग आएका बालबालिका र अशक्तलाई सुनुवाई अवधिभर बस्नको लागी छुट्टै व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

९. सार्वजनिक सुनुवाई सञ्चालन प्रक्रियाः (१) समितिले सुनुवाईको सञ्चालन देहाय बमोजिम गर्नु पर्नेछः

(क) सुनुवाईको सञ्चालन र सहभागिले पालना गर्नुपर्ने नियमका वारेमा समितिका सदस्य सचिवले र सुनुवाईको अध्यक्षता समितिका संयोजकले गर्ने,

(ख) सुनुवाई प्रारम्भ गर्नु भन्दा पहिले कार्यक्रमको उद्देश्यका वारेमा समितिका संयोजकले जानकारी गराउने,

(ग) सुनुवाईको अन्त्यमा संयोजकले सुनुवाईमा उठेका जिज्ञासाको जवाफ दिनु पर्नेछ ।यसरी जवाफ दिँदा आयोगबाट निर्क्योल हुनुपर्ने विषयमा धारणा व्यक्त गर्न पाइनेछैन ।

१०. प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेः (१) समितिले सुनुवाई समाप्त भएको वढिमा ७ दिन भित्र देहायका विषयहरु खुलाई अनुसूची - १ को ढाँचामा आयोग समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछः

(क) सुनुवाईको विषय,

(ख) सहभागि वक्ताहरुको नाम, ठेगाना र निजहरुको विचारको सारांश,

(ग) सुनुवाईमा वक्ताहरुले सोधेका प्रश्न वा जिज्ञासा र यसमा संयोजकले दिएको जवाफको सारांश,

(घ) सुनुवाईमा सहभागिहरुको विचारको विश्लेषण,

(ङ) समितिको निश्कर्ष र सुझाव ।

(२) समितिले उपदफा (१) बमोजिमको प्रतिवेदन साथ सार्वजनिक सुनुवाईमा अभिलेखिकरण वा लिपिबद्ध गरेका श्रब्य\दृष्य सामग्री लगायतका सम्बद्ध कागजातका सक्कलै प्रति आयोग समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) समितिले आयोग समक्ष पेश गर्ने सार्वजनिक सुनुवाई सम्बन्धी प्रतिवेदन आयोगको निर्णय विना सार्वजनिक गर्न पाईदैन ।

११. सार्वजनिक सुनुवाई सम्बन्धी सामग्रीको प्रशारण तथा प्रकाशनः (१) समितिले अभिलेखिकरण गरेको सुनुवाईको श्रव्य, दृष्य सामग्री वा प्रतिवेदनलाई कुनै संचार माध्यमवाट प्रशारण वा प्रकाशन गराउन आवश्यक देखेमा आयोगले त्यस्तो सामग्रीको प्रकाशन वा प्रसारण गराउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सुनुवाईको श्रव्य, दृष्य सामग्री संचार माध्यमलाई उपलब्ध गराउने स्वीकृति दिंदा आयोगले पीडितहरुको मनसाय र घटनाको संवेदनशीलता र त्यस्ता सामग्रीको प्रशारण वा प्रकाशनले पार्ने प्रभावलाई समेत विचार गर्नु पर्नेछ ।

(३) सुनुवाईको प्रत्यक्ष प्रशारण गराउन आवश्यक देखेमा आयोगले सुनुवाई पूर्व, प्रत्यक्ष प्रशारण गर्ने सञ्चार माध्यम तोकी अनुमति दिन सक्नेछ ।

परिच्छेद चार
विविध

१२. दोभाषेको सहयोगः सार्वजनिक सुनुवाईमा सहभागि हुने व्यक्तिले नेपाली भाषामा आफनो विचार राख्न नसक्ने भएमा समितिले निजको भाषा वुझ्ने व्यक्तिको सहयोग लिन सक्नेछ ।

१३. कुनै कानूनी कारवाही नहुनेः सार्वजनिक सुनुवाईमा व्यक्त गरेको कुरालाईमात्र आधार बनाई कसैलाई कुनै किसिमको कानूनी कारवाही हुने छैन ।

१४. बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकारः यस कार्यविधि बमोजिम सार्वजनिक सुनुवाई गर्दा कुनै बाधा अड्काउ आइ परेमा संयोजकलाई त्यस्तो बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार हुनेछ ।

१५. कार्यविधिको संशोधनः आयोगले आवश्यकता अनुसार कार्यविधिको संशोधन वा परिमार्जन गर्न सक्नेछ ।

१६. प्रचलित कानून बमोजिम हुनेः सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने सम्बन्धमा यस कार्यविधिमा उल्लेख भए बाहेक अन्य व्यवस्थाहरु प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

अनुसूची - १

(दफा १० को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग समक्ष पेश गरेको सार्वजनिक सुनुवाई सम्बन्धि प्रतिवेदन

(१) सार्वजनिक सुनुवाई गरेको विषयवस्तुसंग सम्बन्धित उजूरी दर्ता नम्बरः

(२) उजूरीको संक्षिप्त व्यहोराः

(३) सुनुवाई गरेको स्थान, मिति र समयः

(४) सुनुवाईमा सहभागि संख्याः

(५) सुनुवाईको विषयः

(६) निर्धारित विषयमा विचार प्रस्तुत गर्ने वक्ता \ प्रस्तोताको नाम,थर ठेगाना र निजले व्यक्त गरेको संक्षिप्त व्यहोराः

(क)

(ख)

(ग)

(घ)

(ङ)

(७) सुनुवाईमा वक्ताहरुले सोधेका प्रश्न वा जिज्ञासा र यसमा संयोजकले दिएको जवाफको सारांश,

(८) सुनुवाईमा सहभागिहरुको विचारको तथ्य विश्लेषणः

(९) निश्कर्ष र सुझावः

....

(समितिका पदाधिकारीको दस्तखत)

मितिः-